

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 8, Aralık/December 2024)

Emrî'nin Bir Nazire Mecmuasında Kayıtlı Şiirleri ve Mecmua Derleyicisinin Özeni Üzerine Notlar*

Poems by Emrî Recorded in a Mecmua of Nazire and Notes On The Compiler's Care

Bahar Aygün

Uzman

bahar92009@hotmail.com

 0009-0001-7405-2466

Gülçin Tanrıbuyurdu

Doç. Dr.

Kocaeli Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

gulcin.tanribuyurdu@gmail.com

 0000-0001-9962-5171

Araştırma makalesi/Research article

Geliş Tarihi/Received: 24.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 29.12.2024

Atıf/Citation

Aygün, Bahar ve Gülçin Tanrıbuyurdu (2024), "Emrî'nin Bir Nazire Mecmuasında Kayıtlı Şiirleri ve Mecmua Derleyicisinin Özeni Üzerine Notlar", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8), 220-233.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

* Bu makale, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda, Gülçin Tanrıbuyurdu danışmanlığıyla Bahar Aygün tarafından hazırlanan *Mecmû'a-i Eş'âr Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü y0678 (Vr.2b-67b) (İnceleme-Tenkitli Metin)* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öz Osmanlı'nın altı asırlık kadim edebiyat geleneğinin en değerli mahsullerinden biri şiir mecmualarıdır. Kültürü inşa etme çabasındaki insanoğlunun toplama, bir araya getirme ve bu yolla gelecek kuşaklara aktarma çabasını somutlayan mecmualar, bilhassa son dönemde klasik Türk edebiyatı sahasındaki ilmî çalışmaların odağında yer almaktadır. Aynı ya da farklı asırlardan yüzlerce şairi bazen üslup bazen redif bazen nazım şekli ortaklığında bir araya getiren bu eserler, devrin edebî zevkini ve faaliyetlerini takibe de imkân sunmaktadır. Birbirinden değerli bu seçkiler arasında bilhassa nazire mecmuları ayrı bir öneme sahiptir. Bir zincirin halkalarını takip etmek kabilinden aynı kafiye ve redifi kullanan onlarca şairin art arda dizildiği bu mecmualar, şairlerin divanlarında bulunmayan şiirlerini ve tezkirelerde adı geçmeyen yahut hakkında çok az bir bilgiye sahip olunan şairlerin isimlerini gün yüzüne çıkarmasının yanında güzel söz (beliğ söz) söyleme arzusunun niteliğinin belirlenmesi, aynı estetik kodların ve manzum klişelerin farklı şiirsel tablolarında kullanımlarına tanıklık etmesi bakımından da değerlidir. Bu çalışmada, bir nazire mecmuası tertibindeki Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü 034127 numarasında kayıtlı olan Mecmû'a-i Eş'âr adlı şiir seçkisinde Emrî mahlasıyla kayıtlı, şairin neşredilmiş Divanı'nda ve üzerine çalışma yapılmış diğer şiir mecmualarında bulunmayan 12 gazeli ele alınmıştır. Bu gazellerin söz konusu edilme sebebi, derleyicinin her bir gazelde klasik şiirin bahçe estetiğine ilişkin bir unsurun redif olarak kullanılması konusundaki özenine dikkat çekmektir. Çalışmanın başında şiir mecmuaları ve nazire mecmualarından kısaca söz edilmiş, Mecmû'a-i Eş'âr tanıtılmış ve söz konusu gazellerin Emrî'ye ait olduğu düşüncesinin temelindeki nedenler açıklanmıştır. Son kısımda ise bahsi geçen şiirlerin çeviri yazılı metni verilmiştir.

Anahtar sözcükler: klasik Türk edebiyatı, nazire mecmuası, Mecmû 'a-i Eş'âr, has bahçe, Emrî

Abstract One of the most valuable products of the Ottoman Empire's six centuries of ancient literary tradition is poetry collections. The mecmuas, which embody the effort of

human beings to collect, gather and transfer to future generations in an effort to build culture, have been at the centre of scholarly studies in the field of classical Turkish literature, especially in the recent period. These works, which bring together hundreds of poets from the same or different centuries, sometimes with the same style, sometimes with the same redif, sometimes with the same verse form, also provide an opportunity to follow the literary taste and activities of the period. Among these valuable selections, especially the collections of nazire have a special importance. These collections, in which dozens of poets using the same rhyme and redif are arranged one after the other as if following the links of a chain, are also valuable in terms of revealing the poems of the poets that are not included in their divans and the names of the poets whose names are not mentioned in the tezkires or about whom little information is available, as well as showing who took the flag in the verbal competition, and witnessing the use of the same aesthetic codes and poetic clichés in different poetic paintings. In this study, 12 ghazals with the pseudonym Emrî, which are not found in the poet's published Divan or in any other source, in the poetry selection Mecmû'a-i Eş'âr, which is registered in the Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library, Rare and Manuscript Works Department, number 034127, in the form of a mecmua of nazire, are discussed. The reason for mentioning these ghazals is to draw attention to the compiler's care in using an element related to the garden aesthetics of classical poetry as a redif in each ghazal. At the beginning of the study, poetry collections and nazire collections are briefly mentioned, Mecmû 'a-i Eş'âr is introduced, and the reasons behind the idea that these ghazals belong to Emrî are explained. In the last part, the mentioned poems are presented to the attention of the scholarly world.

Keywords: classical Turkish literature, mecmua of nazire, Mecmû 'a-i Eş'âr, imperial garden, Emrî

Giriş

Şiir yazmak, şair olmak, çoğunluğu aşka dair duygulanmaların hüküm sürdüğü keyifli bir oyun sahasında koşturmak, bir dışavurum biçimi olarak oynayabilenin tadına vardığı, oynamayanın dışında kaldığı nice söz yarışında “Ben de varım” diyebilmek, insana dair en yüce özgürlük alanlarından biridir. Altı asrı aşkın köklü bir geleneği ifade eden klasik Türk şiiri, sözü edilen oyun sahasının dönem şairleri tarafından ustaca kullanıldığı; söze, nükteye, mazmunlara ve estetik imajlara dair taşların ustaca sürüldüğü, geleneğin biçimsel kalıplarının çizdiği çembere rağmen aşk yollarında özgürleşen her şairin eline aldığı kalemin hakkını verdiği kadim bir gelenektir. Bu geleneğin günümüze taşınmasında divanlar, mesneviler ve biyografik kaynaklar kadar dönemin şiir mecmuaları da önemli bir görev üstlenmektedir.

Genel itibarıyla günümüzdeki şiir antolojilerinin Osmanlı literatüründeki karşılığı olarak tanımlanabilecek mecmualar, sayfaları aralanmadıkça içinde hangi değeri sakladığı bilinemeyecek birer kültür hazinesidir. Osmanlı edebiyatının “kırkambarı” olarak nitelenen bu şiir defterleri; çoğunlukla yıpranmış ciltleri, derkenarları, istifleri ve günlük hayata dair muhtelif bilgilerin notlandığı sayfaları ile ilk bakışta karmaşık ve dağınık bir görünüm arz etseler de döneminin edebî zevki ve şiir beğenisine ışık tutmaları bakımından son derece kıymetlidir. Çünkü “şiir mecmualarında sadece şiir değil, dualar, tıslımlar, ilaç terkip ve tarifleri, bazı din büyüklerinin duaları, padişahların cülus veya ölüm tarihleri, türlü mektup suretleri, şecere kayıtları gibi bilgi notları da yer alır” (Köksal, 2012: 85). Döneminde boy gösteren şairleri buluşturan, şiir meclislerinde dillere peleseng olmuş şiirleri bir araya getiren, sayfa kenarlarındaki notları ile devrin iktisadi ve kültürel belleğine dair ipuçları sunan bu dışı virane, içi hazine sandukalar bu yönüyle edebiyat tarihinin de vazgeçilmez kaynaklarından biridir.

Mecmua derleyicisi, döneminin divan sahibi şairlerini ve onların şiirlerini bir araya getirerek bir seçki oluşturduğu gibi, divan tertibine ömrü yetmemiş yahut divanı olduğu hâlde kimi şiirleri divanında bulunmayan şairlerin söz konusu şiirlerini de seçkisine dâhil eder (Köksal, 2012: 88). Şair tezkirelerinde adı geçmediği halde devrinde şiir söylemiş kimi şairlerin şiirlerine de yer veren derleyici, gölgede kalmış, unutulmaya yüz tutmuş isimler ve onların şiirlerini bu yolla edebiyat tarihine kaydetmiş olur.

Şiir mecmuaları arasında şüphesiz nazire² mecmualarının mühim bir yeri vardır. Cemal Kurnaz, Osmanlı Şair Okulu'nun “kayıt defterleri” olarak nitelediği bu eserler yoluyla şairlerin şiir serüvenlerinin ve diğer şairlerle ilişkilerinin öğrenilebileceğini belirtir (2007: 2). “Nazirelerin, genel olarak usta şairlerin şiirlerine yapılmasının nedeni olan tanzir edilen şiiri geçme, daha kuvvetli ve sanat yönünden daha iyisini ortaya koyma arzusu” (Ülgen, 2020: 1) da buna olanak sunar. Bu tür mecmualarda aynı asırda yahut farklı asırlarda yazılmış aynı vezin ve kafiyedeki şiirleri bir araya getirme çabasında olan derleyici, aynı zamanda şiir yoluyla söyleşen, atışan, sözlerini yarıştıran ve mazmunları yarıştırmaktan keyif alan söz ehlini buluşturarak kendisi de aynı heyecana ortak olur. Zira şiir yoluyla sözleri yarıştırmak insana dair oyunların en soylularından hatta en zorlularındandır (Huzinga, 2020: 184-185). Çünkü sözler yarışır, sözler çarpışır, mat olur birisi ve kazanan yola daha da güçlenerek devam eder. Aynı redifte şiir söyleyerek aynı dili konuşanlar vasıtasıyla devrin şiir ve sanat zevkinin izleri sürülebildiği kadar kimin bu yarışta geride kaldığı, kimin zirveye oturduğu, hangi şairin kimden ne derece ilham aldığı da tespit edilebilir. Aynı zamanda nazire mecmualarına girmiş şiirler ve bu eserlerin ihtiva ettiği kadro, dönemin şairlerinin söz

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aynur, Hatice vd. (2012), *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Köksal, M. Fatih (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz: Divan Şiirinde Nazire*, Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 183.

söyleme kabiliyetlerinin tartışılmasına ve yüzyıllara bir bütün halinde bakılarak mevcut edebiyat geleneğinin yorumlanmasına da olanak sağlar.

Türk edebiyatında Ömer b. Mezid'in Mecmû'at'ü-nezâ'ir'i, Eğridirli Hacı Kemal'in Câmî'u'n-Nezâir'i, Edirneli Nazmî'nin Mecmau'n-nezâir'i, Pervâne Bey Mecmuası ve Budinli Hisâlî'nin Metâliu'n-nezâir'i yanında derleyeni yahut adları bilinmeyen diğer mecmualar ile üzerinde çalışma yapılmış olan toplam dokuz nazire mecmuası bulunmaktadır.³ Bu çalışmaya konu olan ve derleyicisi tespit edilemeyen *Mecmû'a-i Eş'âr* adlı eser de nazire mecmuası oluşturma geleneğinin kıymetli halkalarından birini oluşturmaktadır.

Mecmû'a-i Eş'âr

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü 034127 demirbaş numarasında Mecmû'a-i Eş'âr başlığıyla kayıtlı eser, 138 varaktan oluşmaktadır. 193x120 mm ebatlarındaki nüsha, sırtı kahverengi meşin, üstü ebru desenleriyle kaplı karton kapaklı cilt içerisinde yer almaktadır. Mecmuanın kapağında, kütüphanenin ve satın alan kişinin olmak üzere iki mühür bulunmaktadır. Bazı yapraklarında karbonlaşma olduğu gözlenen mecmua, zeminden farklı cins ve renkteki ekleme kâğıtlarla tamir görmüştür. Eserin, kapak kısmı da dâhil olmak üzere ilk ve son sayfalarında meşk gayesiyle farklı kişiler tarafından yazılan ve genel tertibin dışında kalan mısralar ve beyitler de yer almaktadır. Türk edebiyatındaki diğer nazire mecmuaları gibi benzer kafiye ve redifteki şiirlerin cetvel hizasında art arda dizilerek ilerlediği bir sistemle tertip edilen eserin metne esas olan kısmı 2b'de başlayıp 136a'da son bulmakta ve 575 şiiri ihtiva etmektedir.

Bu şiirler içerisinde, şairlerin neşredilmiş divanlarında yer almayan birçok şiir yer almaktadır. Şairlerin bir divan tertip etmeye ömürlerinin yetmeyeceği, mevcut divanın elde bulunmayışı, çeşitli sebeplerden ötürü şiirlerinin toplanamaması, bilinçli bir tercihle şairler tarafından divana dâhil edilmemesi ya da divan tertibinden sonra kaleme alınmış olması gibi ihtimaller dâhilinde söz konusu şiirlerin eserde yer aldığı düşünülmektedir. Ancak mecmua derleyicilerinin kimi zaman hafızalarına yenik düşerek bir şiiri, kendi şairi dışında bir kişiye mâl edebildikleri de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Buradaki en önemli husus, Köksal'ın da ifade ettiği gibi, bilhassa nazire mecmuaları yoluyla devrinde rağbet gören şairleri, nazım şekillerini, çokça kullanılan aruz kalıplarını, şairler arasındaki etkileşimi takip edebilme şansına sahip olmaktır (2012: 90).

Mecmû'a-i Eş'âr'ın derleyicisinin kim olduğuna ilişkin bir bilgi bulunmuyorsa da içeriğini oluşturan şair kadrosu, seçilen şiirlerde yapılan bilinçli değişiklikler gibi pek çok hususiyet derleyicinin kimliği, sosyal ve siyasal alanlardaki eğilimleri ve edebî zevki hakkında fikir vermektedir. Derleyicinin, eserini oluştururken estetik bir kaygıyla hareket ettiği, tertibe önem vererek titiz davrandığı görülür. Muhteva zenginliğine önem veren ve klasik döneme dair iddialı bir seçki oluşturma gayreti içerisinde olduğu izlenimini uyandıran derleyici, seçkisine dâhil ettiği şairleri çoğunlukla rind meşrep olanlardan seçmiş, rindane ve kalenderane üslubun baskın olduğu şiirlere yer vermeyi amaçlamıştır. Bu husus, derleyicinin yaşam felsefesine ve kişiliğine ışık tutması yanında devrin sanat zevkinin üsluba yansıyan boyutuna da işaret etmesi bakımından mühimdir. Derleyici, İstanbul'da yetişen şairlerin yanı sıra önemli kültür merkezlerinin dışındaki şairleri ve onların şiirlerini de seçkisine dâhil ederek klasik dönem şiirinin nabzını tutan bir çeşitleme yapmaya özen göstermiştir. Ancak mecmua genelinde şiir seçiminde gösterilen özen, bazı şiirlerdeki imlâ ve vezin hususiyetleri konusunda gösterilmemiştir. Kelimelerin aslî imlâlarında yapılan hatalar, harf noktalarının kullanımındaki bazı özensizlikler ve vezin kusurları sebebiyle hatrı

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Gıynaş, Kamil Ali (2017), *Pervâne Bey Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2-5.

sayılır düzeyde şiirde metin tamiri gerektiren beyitlerin yer alması mecmua derleyicisine dair ifade edilmesi gereken bir diğer önemli husustur.

Mecmû'a-i Eş'âr'da büyük çoğunluğu 16. asırdan olmak üzere 15 ve 17. asırdan şairler ve onların şiirleri bulunmaktadır. Necâtî, Emrî, Muhibbî, Bâkî ve Şemsî gibi tanınmış şairlerin yanı sıra Esîrî ve Fârisî gibi daha az bilinen birçok farklı şair bir araya getirilerek oldukça renkli ve değerli bir seçki meydana getirilmiştir.

Mecmû'a-i Eş'âr'da şiiri bulunan şairler ve şiir sayıları şöyledir:

‘ Abdî (1), ‘ Adlî (1), Ahdî (4), Âhî (10), Ahmed Paşa (8), Ahmedî (3), ‘ Aklî (6), ‘ Âlî (Gelibolulu) (2), ‘ Amrî (5), ‘ Aşkî (Üsküdarlı) (1), ‘ Atâ (1), ‘ Atâyî (1), ‘ Aynî (1), ‘ Azmî (1), Bâkî (85), Basîrî (1), Behiştî (3), Belâyî (1), Berkî (2), Bezmî (1), Tâcî-zâde Ca‘fer (3), Câmî (2), Cem Sultan (1), Cenâbî (1), Cinânî (2), Derûnî (1), Eflâkî (1), Ehlî (1), Emrî (18), Enverî (1), Esîrî (1), Fakîrî (1), Fârisî (1), Fehmî (2), Ferruhî (1), Fevrî (4), Fevzî (1), Figânî (3), Fikrî (1), Firâkî (2), Garîbî (1), Germî Bey (1), Hafî (3), Hâfız (1), Hâfızî (1), Hâlisî (1), Handî (2), Harîmî (2), Hasbî (1), Hâtîfî (2), Hâverî (2), Hayâlî (13), Haydar (1), Haydarî (1), Hayretî (8), Hazânî (1), Helâkî (2), Hilâlî (11), Hubbî (1), Hüdâyî (2), Hümâyî (2), Hüsrev (2), ‘ İydî (1), İbrâhîm Paşa (1), ‘ İlmî (3), İshâk Çelebi (21), İzârî (2), Kâbilî (1), Kadîmî (3), Kâdirî (1), Kâtîbî (1), Kemâl (1), Kemal Paşa-zâde (3), Keşfî (1), Kudî (1), La‘lî (1), Lâmi‘î (1), Latîfî (3), Lem‘î (1), Makâmî (1), Me‘âlî (3), Mecdî (2), Mesîhî (7), Meşrebî (1), Mîhrî (1), Misâlî (2), Muhibbî (12), Muhlisî (1), Mu‘îdî (1), Murâdî (2), Mûsâ (1), Mustafâ Çelebi (3), Müdâmî (4), Münîrî (1), Mürîdî-i Aydınî (1), Nahîfî (1), Nâlî (1), Nâmî (1), Nasûhî (2), Nazmî (5), Necâtî (20), Necmî (1), Nevâyî (1), Nev‘î (1), Nihânî (1), Nişânî (3), Nizâmî (2), Nûri (1), Nücûmî (1), ‘ Özrî (1), Rahîkî (1), Rahmî (6), Ref‘î (1), Refîkî (1), Remzî (2), Revânî (12), Rûhî (2), Sâbirî (1), Sa‘dî (1), Sâdık (5), Sadrî (1), Sâfî (1), Sa‘î (1), Sânî (5), Sa‘yî (1), Sebâtî (1), Sebzî (1), Sehî (1), Selîkî (3), Selîmî (2), Selmân (1), Senâyî (1), Sevdâyî (1), Sihrî (1), Sinânî (1), Sivâsî (1), Sun‘î (4), Sûzî (1), Sürûrî (3), Şâhî (5), Şâvûr (1), Şâyî (1), Şâzî (1), Şehîdî (1), Şem‘î (13), Şemsî (18), Şeyhî (2), Şîrî (2), Şuhûdî (1), Şu‘ûrî (1), Tab‘î (2), Tâlî‘î (2), Tarzî (1), ‘ Ubeydî (1), ‘ Ulvî (4), Usûlî (3), Ümîdî (4), Ünsî (1), Vasfî (2), Vecdî (1), Visâlî (1), Vücûdî (1), Yahyâ Bey (11), Zâhid (1), Zârî (1), Zâtî (20), Ziyâ‘î (1), Zühdî (1).

Mecmuanın 2b-67b sayfa aralığı üzerine Bahar Aygün (2024) , 68b-138a sayfa aralığı üzerine ise Zeynep Çağla Turhan (2024) tarafından birer yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Emrî'nin Mecmû'a-i Eş'âr'daki Şiirleri

Mecmû'a-i Eş'âr'da 17 gazel ve 1 tahmisiyle en fazla şiiri bulunan şairlerden biri XVI. asrın başarılı şairlerinden Emrî'dir. Edirne'de dünyaya gelen şair, hayatı boyunca Edirne ve İstanbul dışında herhangi bir yerde bulunmamıştır. Önce kâtiplik görevinde bulunmuş daha sonra kadılık yapmıştır. Yaşamını maddi sıkıntılar içerisinde geçiren Emrî, herhangi bir devlet büyüğünü methetmek üzere şiir yazmamış ve bu sebeple de Âşık Çelebi ve Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından kusurlu olarak görülmüştür. Yaşamının son zamanlarında iyice şuurunu kaybeden şair, 1575 yılında Edirne'de vefat etmiştir. Muammaları ve tarih düşürmesiyle meşhur olan şairin Divanı ve muammaları Yekta Saraç tarafından derlenmiştir. Tespit edilen tarihlerinin sayısı ise azdır. Çağdaşları tarafından takdir edilen Emrî'nin şiirleri, kullandığı teşbihler, mazmunlar, fikirler ve kelime oyunları, padişah tarafından anlaşılmamıştır. Emrî, birçok gazeli olmasına rağmen muamma ve tarih düşürmedeki marifetiyle tanınmış ve kendi döneminde gördüğü ilgi, sonraki dönemlerde devam etmemiştir (Saraç, 1995).

Mecmuada bulunan, Emrî mahlaslı 18 şiirin 5'i şairin neşredilmiş Divanı'nda⁴ yer almaktadır. Kalan şiirler gazel nazım şekliyle yazılmış olup bu çalışmanın kapsamı dâhilinde ele alınan 5'er beyitlik 12 gazelin her birinde has bahçeye dair bir unsur redif olarak kullanılmıştır. Bu

⁴ tah.2/ g.67/ g.346/ g.359/ g.414. bkz. *Emrî Divanı*, haz. Yekta Saraç, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2002.

şiiirler mecmuanın 12a-16b sayfaları arasında yer almaktadır.⁵ Bu şiiirler arasında Şemsî, Selimî ve Muhibbî'ye ait toplam 10 gazel bulunmaktadır. Araya eklenmiş farklı şiiirlere ait bu gazeller dışında Emrî'nin bahâr, bâg, çemen, sünbül, benefşe, serv, lâle, nergis, zanbak, karanfûl, yâsemen ve bülbül gibi bahçe unsurlarını redif olarak kullandığı gazelleri derleyici tarafından art arda sıralanmıştır. Bu gazeller Divan'da, Mecma`ü`n-Neza`ir'de (Köksal, 2001) ve Pervâne Bey Mecmuası'nda (Gıynaş, 2017) yer almamaktadır.⁶

Bahçe estetiği klasik dönem kültür ve edebiyatının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. W. Andrews, "bahçeler, duygusal vurguyu yansıtır. Hayat gibi doğa da çok düzenli ve denetimli bir ortamda ideal güzelliğinde görülür." diyerek ideal bahçenin her unsurunun ideal sevgilinin temsili olduğunu bildirir (2009:127). Dolayısıyla bu yöndeki edebî kullanımlar, şiiirin toplumsal yönü bağlamında imparatorluğun başkentinde sultanın has bahçesine atıfla şiiir metinlerindeki yerini alır. Bahçenin düzeni, gülün kırmızısı, güle refakat eden çiçeklerin renkleri ve dokuları, bülbülün ötüşü, servinin azameti, bahçeyi şenlendiren akarsu gibi pek çok unsur kendilerine has benzetmeler, klişeler ve şiiirsel imajlar dâhilinde her türlü eksiklik ve noksanlıktan münezze bir ideal bahçe / has bahçe estetiğine hizmet eder.

Klasik dönem şiiirleri estetik bir unsur olarak çiçekleri kullanırken, bu yolla hem İslamî kültür geleneği dairesinde kalır hem de himayesini gördükleri sultanın zenginliğine, azametine, gösterişine ve onun adeta yeryüzündeki cennetine atfen kul-sultan ilişki örüntüsü içerisinde hamiyi yüceltirler (Andrews, 2009: 114-119). Gül bahçesinin güzelliğinden, gülün renginden, bülbülün yüreğine batan dikenden, sevgilinin saçına benzeyen sünbülden, sevgilinin mahmur gözüne öykünen nergisten, taşralı olsalar da bahçe estetiğine hizmet eden lale ve benefşeden dem vuran birçok gazel gibi farklı çiçek isimlerinin redif olarak seçildiği kasideler de kültürel iktidarın siyasal iktidarla boy ölçüştüğü oyun sahalarının en etkili araçlarından biridir. Bu yönüyle, bahçe estetiğine dair kullanımlar, bireysel duyguların ifadesine olanak sağladığı gibi sosyal yaşamın herhangi bir alanına dair bir mesajı alıcılara ulaştırabilme konusunda da bir anlatım aracı olarak iş görerek şiiirin vazgeçilmez malzemelerinden biri olmuştur.

Emrî, Osmanlı şiiirinin estetik alanlarından bahçeyi, çiçekleri ve bu alana dair dokuyu başarılı bir şekilde kullanan şiiirlerdendir.

"Ey zülfî tâze sünbül ey kâmeti sanevber
Ey haddi lâle vü gül ey ağzı gonca-i ter
Bâg-ı cinânda yokdur sen gül-'izâra benzer
Ey saçları şeb-i Kadr ey yüzi mâh-ı enver
Dil tıflı her gün aglar 'id-i visâlin ister" (tah.1/1 Saraç, 2002:33)

Ancak Emrî kadar, Emrî'nin bahçe unsurlarının redif olarak kullanıldığı gazellerini eserinde bir araya toplayan Mecmû'a-i Eş'âr derleyicisinin de bu konudaki özeni dikkat çekicidir. Bahçe unsurlarının hem estetik zevk ve güzellik algısına ilişkin oluşuyla bireysel özelliklere ayna tutuyor olması hem de yukarıda değinilen patronaj sistemine hizmet eden ayrıcalıklı bir alan olması, derleyicinin bu konudaki tutumunu izaha muktedirdir. Zira derleyicinin,

⁵ Mecmuanın 39^a sayfasında yer alan ve Emrî'ye ait olan "üstindedür " redifli şiiir için bkz. Aygün, Bahar (2024), *Mecmû 'a-i Eş 'âr Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü Y0678 (vr. 2b-67b) (İnceleme-Tenkritli Metin)*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 160.

⁶ Bahsi geçen 12 gazel, İlyas Kayaokay'ın Emrî'nin mecmualarda bulunan ancak Divanı'nda yer almayan şiiirlerini tespit ettiği çalışmasında da bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlyas Kayaokay, "16. Asır Şiiirlerinden Emrî'nin Mecmualarda Kayıtlı Olup Divanı'nda Bulunmayan Manzumeleri", *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XVII*. ed. Murat Baş (Ankara: Eğitim Yayınevi, 2022), 635-654.

toplumdaki ilişki örüntüleri dâhilinde, eserini bir hamiye sunma düşüncesiyle yahut bir devletlinin talebi üzerine tertip etmesi muhtemeldir.

Derleyicinin bir araya getirdiği bu şiirlerin, Emrî'ye ait olup olmadığı konusunda, şiirlerdeki sözcük kadrosu ve şaire ait üslup hususiyetleri dikkate alınarak bir sonuca varılabilmektedir. Bu bağlamda şiirlerde öne çıkan ilk husus şairin Divanı'nda yer alan şiirlerinden de kolaylıkla takip edilebileceği üzere rindane tavrın ve bu tavrın beslediği rindane üslubun hâkimiyetidir. Zira Emrî'nin şiirleri bir bütün halinde değerlendirildiğinde şairin, âşıkane edadan uzak; devrin Necâtî, Mesîhî, Revânî, Ca'fer Çelebi gibi şairlerinde de baskın olduğu üzere klasik şiirin bahçe, rezm, bezm ve gökyüzü estetiğine uygun düşen renkli tablolar oluşturma gayreti içerisinde olduğu görülür. Bu bağlamda, Emrî'nin neşredilmiş Divanı'nda ve bu mecmuada yer alan şiirlerinde baskın olan bahçeye ve bezm estetiğine dair yoğun sözcük kadrosu ve buna uygun söyleyiş formu olarak da şairin rindane tavrından söz edilmelidir.

Sonuç

Altı asrı aşkın kadim Osmanlı edebiyat geleneğinin taşıyıcı halkalarından bir olan şiir mecmuaları, dönemin şiir zevkini ve beğenisini takip eden entelektüel bir çabanın ürünüdür. Farklı üslupta, farklı tonda, aynı ya da farklı yüzyıllardan sesleri ve kimlikleri bir araya toplayan derleyici, bilhassa nazire mecmuası oluşturuyorsa aynı vezin ve kafiyede şiir söylemek ve söz yarışına dâhil olmak isteyen ve bu söz yarışında bayrağı göğüsleme çabasında bulunan söz ehlini kara kaplı şiir defterinde özenle bir araya getirir. Oluşturulduğu döneme ait yüzyıl panoraması olarak da değerlendirilebilecek mecmualar, çoğunlukla derleyicisinin kişisel zevkiyle oluşturulsa da kaybolmuş yahut şairlerin divanına girmemiş şiirleri bir arada sunmasıyla klasik dönem şiirini kimliklendirmeye de değerli katkılar sunar.

Bu çalışma kapsamında, XVI. asrın söz ustalarından Emrî'nin neşredilmiş Divanı'nda, diğer nazire mecmualarında ve başka kaynaklarda bulunmayan, derleyicinin hem estetik kaygısı hem de toplumsal ilişki örüntüleri gereği sahip olduğu zihni performansı yansıtan bir çabanın ürünü olarak bir araya getirdiği 12 gazeli söz konusu edilmiştir. Her birinde has bahçenin farklı bir unsurunun redif olarak kullanıldığı bu gazellerdeki sözcük kadrosu ve üslup, söz konusu şiirlerin bilinen ve şiirleri dolaşımda olan Emrî'ye ait olduğunu güçlü bir biçimde düşündürmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Emrî, bu şiirleri Divanı'nı tertip ettikten sonra kaleme almış yahut divan tertibinden önce yazıp eserine dâhil etmemiştir. Tüm bu sebepler dahilinde şaire ait bu 12 gazelin nazire mecmuası geleneğinin değerli halkalarından birinde saklı bulunup bugün gün yüzüne çıkması edebiyat tarihimiz açısından önem arz etmektedir.

Eserin sistematik düzeninden farklı olarak farklı redif ve aruz kalıplarıyla yazılmış olan bu şiirleri, bir bahçe tablosunu gülünden bülbülüne her ayrıntısıyla okuyucuların zihninde canlandırmak istercesine bir araya getirmesi derleyicinin estetik algısını, bu konudaki hassasiyeti ve özenini de değerlendirmek gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Mecmû'a-i Eş'âr'da Bulunan Emrî Mahlaslı Şiirlerin Transkripsiyonlu Metni

Gazel 1 [12^a]

Redif: Bahâr

Vezin: *Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün*

Remel - + --- / - + --- / - + --- / - + -

1. Bezm-i gülşen hûbdur çün irdi eyyâm-ı bahâr

Bî-bekâdur fırsatı fevt itme hengâm-ı bahâr

Yâd idüp gül vuşlatın dil bülbülü feryâd ider
İreli peyk-i şabâdan yine peygâm-ı bahâr

3. Meclis-i gülşende bülbül mest olup bilmem ne dir
Sâkıî-i gönçe elinden içeli câm-ı bahâr

Sîm ü zer bahş eylemiş gülzâre bülbül gel berü
Görelüm sebze ne kısmet itdi kıssâm-ı bahâr

5. Bezm-i gülde germ olup bülbül bülend-âvâz ile
Şâh-ı gülde oğur EMRÎ midhat-ı nâm-ı bahâr

Gazel 2 [12^a- 12^b]

Redif: Bâğ

Vezin: Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
Muzâri' -- + / - + - + / + - - + / - + -

1. Şahın-ı cinâne döndü gel iy cân kenâr-ı bâğ
Zeyn oldı hûrlar ile leb-i cüybâr-ı bâğ

Ser-keşlik itme gel berü iy serv-i ser-keşüm
El sînede tevâzu' ider çün çenâr-ı bâğ

3. Meydânı hâlî buldı geçinse 'aceb midür
Nergis irince dek [yine]⁷ gül tâc-dâr-ı bâğ

Reşk ü hasedle gönçeyi görse ne gam yudar
İy serv-kâmet olalı sen gül-izâr-ı bâğ

5. Bülbül mişâl⁸ bulmaya EMRÎ gulâm gül
Hem gül gibi de gelmeye bir şehryâr-ı bâğ

Gazel 3 [13^b]

Redif: Çemen

Vezin: Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Remel + + - - / + - + - / + + -

1. Oldı her güşede şafâ-yı çemen
İrdi düşdü dile hevâ-yı çemen

⁷ yine: vezin gereği eklenmiştir.

⁸ mişâl: gibi vezin gereği bu şekilde tamir edilmiştir.

Şāh-ı gül pāyına yüzün sürerek
Cem' olup geldiler alay-ı çemen

3. Lāle-i sürh-sere mu'ādil olup
Çoltuğına alup 'aşāyı çemen

Ötmege başladı yine bülbül
Yādına düşdi mācerā-yı çemen

5. Hıyali ğam münhezim olur EMRĪ
Olıcağ rû-be-rû alay-ı çemen

Gazel 4 [13^b]

Redif: Sünbül

Vezin: *Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün*
Muzāri' - - + / - + - - / - - + / - + - -

1. Beñzer didüğüm için zülf-i nigāre sünbül
Ser-keşlik ider oldu ben bī-ķarāre sünbül

Bir lāciverdī hīl' at geydi şalınmasun mı
Tāze getürdi çetr-i şāh-ı bahāre sünbül

3. Yoldı şabā saçın hep bir kıyır başla geldi
Döymedi gülşen içre bu rüzgāre sünbül

Sevdā-yı kākül ile cān virdigümi bilsün
Billāhi ķazduranlar seng-i mezāre sünbül

5. Zühhād önünce EMRĪ gelmiş tıttup dutulmaz
Def'ī daķılmağ ister ol gül-'izāre sünbül

Gazel 5 [14^a]

Redif: Benefşe

Vezin: *Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün*
Hezec - - + / + - - + / + - - + / + - -

1. Geydi külehin egri levendāne benefşe
Şorğuş şokunup başına merdāne benefşe

Gök başlıca Rum oğlanıdur yüzüne' arz it⁹
Gelsün dir iseñ ger begüm imāne benefşe

⁹ yüzüne' arz it: gel yüzüne' arz it vezin gereği bu şekilde okunmuştur.

3. Dāmānīna düşdüm diyü iy serv-i ser-efrâz
Boynın burarak geldi yetīmāne benefşe

Ṭıfl-ı güle rindāne nazār kılmada nergis
Boynın¹⁰ büküp ırlamada mestāne benefşe

5. Yüz yok ki başın kalduruban baқа cihāne
Öyküneli EMRĪ ḥaṭ-ı cānāne benefşe

Gazel 6 [14^a]

Redif: Serv

Vezin: Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Qaddini beñzetedügiçün kām̄et-i dildār serv
Geldi kayd u bend ile şatılmağa bāzāre serv

Öykünürlermiş ırakdan gülşen içre qaddine
Nicesi ser-keşlenüp dik gelmesün eşcāre serv

3. Mest ḥum-ḥāne qapusına dayanmış ol şanem
Sāye şalmış güyiyā kim şafḥa-i divāre serv

Ayağına qara şular indi iy gonçe-dehen
Dura dura ayak üzre qarşuña bī-çāre serv

5. Varmasun gülzāre gelsün EMRĪ seyrān isteyen
Sīneme baqsun ki her bir dāğ güldür yāre serv

Gazel 7 [14^a-14^b]

Redif: Lāle

Vezin: Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün
Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Qurdı şāhāne çemen üzre otağın lāle
Şaldı sağ u sola mīrāne ulağın lāle

Bezm-i gülşende lebi yādına nūş itmek için
Çekdi dāmāna levendāne qabağın lāle

¹⁰ boynın: boynını vezin gereği bu şekilde okunmuştur.

3. Geldi 'aşık gibi şahrāya kara dāğlar ile
Yine ol yāre gibi 'iṣkuñ ocağın lāle
- Sāgar-ı mey aluban destine mestāne gezer
Beñzer işitmedi 'Oşmanlu yasağın lāle
5. Göz kararup yine bezm içre bugün EMRĪ gibi
Düşdi sāķī eline öpdi ayağın lāle

Gazel 8 [14^b]

Redif: Nergis

Vezin: *Mef'ülü fā 'ilātün mef'ülü fā 'ilātün*
Muzāri' -- + / - + -- / -- + / - + --

1. Dün gice zīnet için zeyn itdi bāğı nergis
Eṭrāf-ı bezme düzdi zerrīn çerāğı nergis
- Sevdā-yı hāl ü ḥaddūñ olmasa ger başında
Urmazdı böyle ḳara bağrına dāğı nergis
3. Gülşende çeşm-i mestūñ yādına iy yüzi gül
Rindāne geçdi¹¹ çekdi zerrīn ayağı nergis
- Şağ u şolınca zerrīn üsküf geyüp gezerler
Gūyā ki şāh-ı verdūñ olmuş şolağı nergis
5. Düşmez ayağ elinden bir lahza bezm-i gülde
'Aynına almaz EMRĪ hergiz yasağı nergis

Gazel 9 [14^b]

Redif: Zambak

Vezin: *Mefā 'ilūn mefā 'ilūn mefā 'ilūn mefā 'ilūn*
Hezec + ---- / + ---- / + ---- / + ----

1. Şeherde cām-ı sīmīnle gelür seyr-i güle zambak
Ṭolular nüş ider şāhāne şevḳ-i bülbüle zambak
- Şanasın bir ḳalenderdür durur aḳ tāc ile yolda
Tazarru 'nāmeler şunmak diler şāh-ı güle zambak
3. Urum abdālları gibi nemed tācıyla gülşende
Baḳup ḳalmış açup ağızını ḳayrān sünbüle zambak

¹¹ geçdi: göçdi anlam ve şiir estetiği gereği bu şekilde okunmuştur.

Gül ü bülbül arasına girüp nâme bırağaldan
Düşürdi gülsitân içine hayli gülğule zanbağ

5. Pür oldı gülsitân EMRÎ yüzi gül servi qadlerle
Gele şimden girü yap yap aradan açıla zanbağ

Gazel 10 [15^a]

Redif: Karanfül

Vezin: Mef'ülü mefâ'ülü mefâ'ülü fe'ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. 'Azm eyledi şâhâne yine bâğa qaranfül
Başımı¹² şoqup bir kıvıl otağa qaranfül

Öykünse olur yanmış ise 'ışkuñ odına
Sînemdeki yir yir açılan dâğa qaranfül

3. Mey-gün lebünden içeli bâde-i şevki
Mest oldı qatı düşdi şola şağa qaranfül

Teşbîh ideyor kendüsini zülf-i nigâra
Başladı yine kendüyi şatmağa qaranfül

5. Cevlân iderek bâl açup EMRÎ şeherden
Tāvūs-ı cinân gibi gelür bâğa qaranfül

Gazel 11 [15^a]

Redif: Yâsemen

Vezin: Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün

Recez - + + - / - + + - / - + -

1. Belde kemer elde 'aşâ yâsemen
Şeyh geçer hayli şehâ yâsemen

Şâh-ı güle zühd ü riyâ şatmağa
Geydi qabâ-yı aq 'abâ yâsemen

3. Böyle bükülmezdi şitâda qadi
Çekmese ger bâr-ı belâ yâsemen

Gül gibi gülşende açılmaz idi
Bulmasa hoş âb u hevâ yâsemen

¹² başını: başına anlam gereği bu şekilde okunmuştur.

5. Açmış elin yüzünü göge dutup
EMRĪ ider serve du`ā yāsemen

Gazel 12 [16^a-16^b]
Redif: Būlbūl

Vezin: *Fe`ilātün Mefā`ilün Fe`ilün*
Cediā + + -- / + - + - / + + -

1. İñle iy`ışka mübtelā būlbūl
Bulmayan derdine devā būlbūl
- Vaşl-ı gül irdi eyleme efgān
İy çeken hārdan cefā būlbūl
3. Devr-i güldür o gönçe şevki ile
Rağşa gir başla hoş-nevā būlbūl
- Çekdi yırttı yaqasını gönçe
Cüş idüp eyledi şadā būlbūl
5. Cān u başın idüp durur EMRĪ
Yolına gönçenüñ fedā būlbūl

Kaynaklar

- Açıl, Berat (2015), Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5 (Bahar 2015), 1-28.
- Andrews, Walter G. (2009), *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı: Osmanlı Şiirinde Anlam ve Gelenek*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aynur, Hatice vd. (2012), *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Pervâne b. Abdullah (2017), *Pervâne Bey Mecmuası*, haz. Kamil Ali Gıynaş, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0> (e.t. 31.08.2024).
- Huizinga, Johan (2020), *Homo Ludens: Oyunun Kültür İçindeki Yeri Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Orhan Düz. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kayaokay, İlyas (2022), 16. Asır Şairlerinden Emrî'nin Mecmualarda Kayıtlı Olup Divanı'nda Bulunmayan Manzumeleri, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XVII*. ed. Murat Baş. 635-654.
- Köksal, M. Fatih (2001), *Edirneli Nazmi Mecma`ü`n-Neza`ir (inceleme-tenkitli metin)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Köksal, M. Fatih (2012), *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, İstanbul: Kesit Yayınları.

- Köksal, M. Fatih (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz: Divan Şiirinde Nazire*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (2007), *Osmanlı Şair Okulu*, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Saraç, M. A. Yekta (1995), Emrî, Emrullah, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11, 164.
- Saraç, M. A. Yekta (2002), *Emrî Dîvânı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Turhan, Z. Çağla (2024), *Mecmû'a-i Eş'âr Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 034127 (vr. 68b-138a) (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ülgen, Murat (2020), *Türk Edebiyatında Mecmua ve Nazire Mecmuaları*. https://www.academia.edu/100240823/T%C3%BCrk_Edebiyat%C4%B1nda_Mecmua_ve_Naz%C3%A9re_Mecmualar%C4%B1 (e.t. 29 Ağustos 2024).